

Бојана Аћамовић

ГРАД У ПОЕЗИЈИ ЧАРЛСА СИМИЋА

*You've no idea what city this is,
What country? It could be a dream.*

У сутон, у зору, с јесени, усред лета, по киши, по жеги. Често без имена, које наслућујемо знајући понешто из песникове биографије (онај разорен ратом је сигурно Београд). Град у поезији Чарлса Симића јесу улице на којима су неки чудни људи, просјаци, лудаци, мистици, гатаре, бескућници и заљубљени парови који ништа од тога не виде. Понекад су улице пуне и предмет песниковог занимања постаје неки излог, прашњав и неугледан, чији ће изложени експонати закупљати машту до краја дана или краја шетње. Шетња кроз град или шетња кроз стихове Чарлса Симића необичан је облик фланеризма, спој неугоде и задовољства, физичке непријатности и духовног уздицања.

Искуство града као позитиван индикатор модерности препознато је негде половином деветнаестог века. Препознавање је дошло као одговор на махом суморне представе о граду као постојбини „мрачних сатанских фабрика”, на супрот зеленим планинама и пријатним пашњацима (у поезији Вилијама Блејка) или као месту где се из године у годину стиче све већи број људи чије активности коначно воде одумирању човекових духовних и креативних способности. Вилијам Вордсворт је на неподобности градског живота за поетско стварање упозоравао у свом предговору другом издању *Лирских балага* констатујући да је један од узрока отупљивања људског ума „све већа акумулација људи у градовима, где једноличност њихових занимања производи потребу за вансеријским догађајем, која се брзим преношењем информације непрекидно задовољава” (Wordsworth, 2013: 99).¹ Маса људи, монотонија и брзина одлике су градског живота, које по Вордсворту човека с временом онеспособљавају да примети лепоту и необичност свакодневних ствари, јер он непрекидно тражи јаче стимулансе. Због тога романтичар зазире од града и „бежи” у природу.

Срећом по урбану литературу, неће сви живот у граду сматрати умртвљујућим, а за многе ће градска светина бити извор инспирације. Едгар Алан По управо њу помно анализира у причи „Човек гомиле”, те из масе људи у граду издваја једног човека, чија ће бесциљна лутања главни јунак запањено пратити. Тај човек, закључиће Поов реконвалесцент, „оличење је и дух дубоко скривеног злочина. Он неће да буде сам. Он је човек гомиле. Узалуд бих га пратио; јер не бих ништа више сазнао о њему ни о његовим делима” (Po, 2010: 347). Поов бесциљни градски шетач постао је Бодлеров фланер, сместивши се у маси људи „као птица у ваздуху, као риба у води”, јер његова су страст и „велика [...] наслада да се настани у мноштву, у непостојаности, кретању, у несталном и бесконачном” (Бодлер, 2013: 18). Градска

¹ Уколико није другачије назначено, цитате из дела на енглеском превела ауторка текста.

шетња без одређеног циља постаје нова врста шетње. Ако је судити по књижевним делима а посебно поезији, људи су се дотад углавном шетали по природи задовољства ради. С процватом градова од половине деветнаестог века, а и касније у двадесетом, градске шетње су саме по себи постале привлачна активност, ако не увек пријатна, онда свакако стимулативна за ум. „Ја стварно морам да купим оловку”, изговара Вирџинија Вулф, налазећи разлог за препуштање „највећем задовољству градског живота у зиму – шетњи улицама Лондона”, активности која јој омогућава да одбаци своје препознатљиво „ја” и постане „део те огромне републиканске армије анонимних шетача, чије друштво тако прија након самоће сопствене собе” (Vulf, 2011: 155). Привремено измештање из познатог окружења, где све подсећа на минуле догађаје из сопствене историје, и анонимност у маси непознатих људи, без обавезе интеракције или декорума карактеристичног за друштвена окупљања, човеку омогућавају да само посматра и послушкује, односно да пасивно прима богатство спектакла које град нуди.

Америка није требало да буде земља фланера нити земља градских песника. Џеферсоновска аграрно оријентисана политика као и мит о граници и освајању нових територија на западу предвиђали су окретање природи, дивљини и животу у руралним срединама. На ово се и Чарлс Симић осврнуо у свом есеју „Пржена кобасица”: „Увек је машина супротстављена башти, слобода ограничењу, Бог је у природи, а ђаво у граду. Град са својим противречностима, историјом, слободом и весељем у основи је безбожан и неамерички” (Симић, 1995: 29). Међутим, и поред свих антиурбаних тенденција, градске средине су се, са свим пратећим културним и супкултурним елементима, убрзано развијале, а Америка је, како је запазио Дејна Бранд, добила и фланера као и дендија, јер је то било неизбежно у граду спектакла а и комерцијалних активности какав је већ половином деветнаестог века био Њујорк (в. Brand, 2010: 77–78). Урбана култура подразумева и урбану поезију и ту на сцену ступа Волт Витман, самопрокламовани амерички бард, „син Менхетна” (мада рођен на руралном Лонг Ајленду) и први амерички песник коме је град био једна од централних тема и који је у градском животу истински уживао. Да би свој вољени Њујорк што потпуније обухватио стиховима, у поезију је увео и нову форму, препознатљиво дуге каталоге у којима ниже сцене из градског живота, људе које среће у својим шетњама, вожњама омнибусима по Бродвеју или фериботима на рути преко Источне реке између Бруклина и Менхетна. Витман је са собом носио бележнице у којима је у кратким цртицама записивао имена, занимања, места која ће касније наћи своје место у стиховима *Влаши шправе*, у бесконачним низовима звукова и призора „измонтираних” тако да нам дочарају слику једног ужурбаног, хаотичног града задивљујућег у својој шароликости.

*Брбљање њлочника, шочкови кола, хабање ђонова, разјовор шетача,
Тешки омнибус, возач са ујишним њалцем, шойош њошкованих коња на ђранишном шлу,
Звекеш санки, ђласне шале, ђрудвање,
Клицанье њознашм миљеницима, бес ушјаласаних ђомила.*

(Vitman, 2008: 37)

Сви су ту – солисткиња чистог алта и столар, лудак ког одвозе у болницу и млада мелескиња на аукцији, невеста, проститутка, уживалац опијума и председник. Каталози који окупљају људе разних раса, класа, занимања и друштвеног положаја постали су Витманово демократско средство за приказ америчке разноликости, а изникли су управо из песниковог градског, фланерског искуства.

Чарлс Симић је градски песник, поред тога што је песник града. Објашњење за то вероватно треба потражити у његовом детињству и чињеници да је, мада песнички формиран у Америци, рођен у Београду, те да му је градско искуство од детињства било блиско. „Реч природа одувек је за мене, градско дете, имала непријатне дидактичке конотације. То је било место где су нас мајке или школа повремено изводили да удахнемо мало свежег ваздуха” (Симић, 1995: 27). Насупрот томе, град је осећао као своје *природно* станиште: „Одувек ме је више привлачио град, са својом гужвом, саобраћајем, биоскопима, крчмама, цез клубовима, просјацима, смогом, дакако, и мирисом пржених кобасица” (Исто). Већина нас који живимо у градовима добро разумемо апсурдност, али и извесну *природносћ* оваквог давања предности нечему што је често прљаво, ружно и врло напорно, и управо су песници попут Витмана или Симића ту да нам појасне зашто нас такве ствари привлаче. За њих град јесте место у ком се осећају онако како се Бодлеров Константин Гис осећао у париској светини – „као птица у ваздуху, као риба у води”.

У односу према граду налази се бар део објашњења Симићеве наклоности Волту Витману. Симићев доживљај града, по начину на који је пренет на папир, сасвим је витмановски. Призори с улица и људи које среће приказани су у низу кратких неповезаних сцена, каталошки, као преписани из неке бележнице коју је песник имао при руци.

*Неон љри заласку сунца, љубавници који носе високе кавезе
С љресљрашеним љишицама љевачицама,
Ране сенке које иду да дочекају
Једину ишшинску шаму,
Неколико сунцем заблеснућих љрозора на хоризонћу,
Слеји љророк смака свећта који љодиге штаблу
Да је сви љрочићају.*

(Simic, 1996: 69)

Не застајући, песник просто бележи оно што види, без додатних коментара јер за коментар времена и нема – већ следећег тренутка на сцену ступају други ликови. Управо оно чега се Вордсворт прибојавао – превише утисака, пребрзо, да ли ће песник успети све то да примети и кроз себе трансформише? Свеједно да ли се изражава у стиховима или прози, Симићев приступ је исти:

Неки љијанац се зашешура љрема мени и рече: „Ја лајем на љсе.” Мушка љросћишћушћка извади малу фићуру Исуса из шесноћ љећа и љоказа ми је. У Кинеској чећврћи видех неку белу кокошку како извлачи цедуљу са мојом судбином, цућкајући љо жару. У Централ љарку је рано изјућра шрава била улећнућа штамо љде су се ваљали нећознаћи љубавници. У хошелској соби, моје оћледало било је сћално заузешо јер сам љравио све чудније фаце кезећи се. (Simić, 1999: 15)

Лирски паралелизми у виду анафора још један су стилски елемент који Симићеву поезију приближава Витмановој, а упечатљив пример је песма „Тражи се место за скривање“:

*Ишао сам улицом лажних бојова
Улицом људи обучених да убијају
Улицом ђацова који ломе ђоклојце
Улицом мољаца који се ноћу удварају и ђаре
Улицом одбејлих невеста*

*Улицом ђранд хошла на клизачима
Улицом насликаних осмеха
Улицом чаробњаковој шејрша
Улицом дома и оледала
Улицом лушака из сенке*

(Simić, 2022: 257).

Ефекат витмановског каталожског набрајања, са или без анафора, пружа утисак истовремености али и брзине. Једна до друге приказане су често врло различите појаве или ликови као да их песник види све одједном на истом месту. Управо та различитост даје осећај кретања. Песма је „измонтирана“ из мањих исечака скицираних у току дана, у току шетње, али без јасно видљивог критеријума. Као да се није имало времена за разврставање различитих утисака да би се на крају написала „песма о нечему“ те је настала „песма о свачему“, о свему на шта се налетело тог дана, укратко песма о граду.

Неке одлике Симићевог града разазнају се на насловној страни збирке *Шејша-јући црну мачку (Walking the Black Cat, 1996)*. Црно-бела фотографија² кишом замагљене улице широког тротоара с тамном фигуром мушкарца и мутним неонским словима бара одаје утисак хладног, влажног, не баш пријатног места с ког човек жели што пре да побегне, али на коме ће се увек наћи понеки задоцнели шетач у потрази за окрепљењем. Наслов збирке упућује на типичну урбану активност, шетање кућног љубимца, коју не обављамо нужно из задовољства већ из потребе. Прошетати црну мачку као симбол лоше среће може бити и ризично, али исто тако подразумева да дотичну држимо на узици, под контролом. Човеково обитавање у овом свету, по Симићу, непрекидно је надмудривање са судбином и то осећање живота на ивици непријатног, ако не и опасног, прелама се и у песмама о граду.

У току својих шетњи, песник-перипатетичар не само да упија околне утиске већ се и утапа у њих. „Свуда сам оставио понеки део себе“, започиње Симић приказ њујоршке свакодневице у песми „Св. Тома Аквински“ (Simić, 2022: 85). Спавање на клупи у парку од ког човек одрвени „као древна египатска скулптура“, тражење посла од врата до врата док киша лије „као у Нојево време“, утоваривање камиона за робну кућу, читаоница јавне библиотеке у којој Мелвилови путописи добро послу-же као јастук, докторска ординација и коначно ратни филм у биоскопу наизглед су

² Фотографија Дејвида Вестала (David Vestal) под називом “Yorkville, NYC, 1949”.

прилично једнолична, па и суморна искуства. Симић их, међутим, боји алузијама на просторе древне прошлости и фикције, а прожима их и савременим детаљима који доносе живост, интригу и наговештај романсе, као што су сусрет са читатељком Ђуне Барнс која путује по Африци, крађа црвене свилене хаљине или заљубљивање у жену са филмског платна. Градско искуство је увек вишезначно, призори радости и спокоја мешају се са тескобом, очајем и безизлазношћу. Ако је Бродвеј у „Маринином епу” „река слична Амазону”, тај утисак се стиче због глава утопљеника које „искачу отворених очију” (2022: 115) – слика дивље неспутане реке одмах у наредном стиху модификована је доказом њене бруталности.

Посебна тема су људи које песник среће на улицама и који потпуно заокупљају његову пажњу. Мноштво лица која брзо промичу извор су задовољства за фланера у гомили, али и потенцијална опасност. За разлику од Витмана, који се с радосћу предавао уживању у летимичним сусретима с незнанцима, удубљујући се у њихову физиономију и психолошка стања, код Симића се од таквих сусрета помало зазире. Незнацац у фраку од кога песник у „Св. Томи Аквинском” тражи цигарету само ће га престашено погледати и побећи на кишу, спреман да истрпи плусак пре него интеракцију с непознатим. Колико год да песник ужива да буде део „анонимне армије шетача”, колико год да не жели да буде сам, он је ипак свестан и последица обитавања у маси и то је аспект који Симића посебно интересује. Човеково „ја” у блиском контакту с толико много „не-ја” неминовно постаје флуидно, а неизбежно поистовећивање са другима доноси могућност да се „ја” међу њима и изгуби. Вративши се увече кући, песник више не личи на себе те газдарици објављује: „Ја сам средњовековни филозоф у изгнанству” (2022: 85), изједначујући се тако са свецем из наслова песме (Светим Томом Аквинским). У последњој строфи ће се представити као Мелвилов писар Бартлби, на шта му саговорник, италијански келнер, одговара да је и он то исто. У граду испреплетаних судбина и флуидних идентитета свако може бити свако, док не постане нико.

Демографска слика на улицама у Симићевим песмама посве је разнолика. Ипак, чини се да Симић прави некакву селекцију – углавном негативну. Ликови који насељавају његове градске песме махом су људи због којих прелазимо на другу страну улице или избегавамо одређене квартове. „Најмање један распети на сваком ћошку. / Очи мистика, лудака, убице” (2022: 98) – овако приказан, град не делује као нарочито пријатно ни безбедно место већ постаје Голгота мученика, просјака и бескућника, невидљивих за заљубљене парове, али незаобилазних и незаборавних за песника. Будући да их не може избећи нити своје флуидно „ја” сачувати од бар делимичног поистовећивања с њима („Јесам ли почео помало да личим на њега?”), песник осећа страх да постаје један од њих. Страх од губитка идентитета, од физичке и онтолошке изгубљености у граду постаје сасвим реалан, али град тиме као да добија на примамљивости.

Град је за Симића место где се живо преплићу стварност и фикција, где се човек сусреће с књижевним ликовима и историјским личностима подједнако често као и са својим савременицима. Прозлазећи градом у „Рано јутро у јулу”, запахнут мирисом устајалог пива из барова, песник среће Марту Вашингтон у биоскопу, Одисеја који меси грчке баклаве, Јованку Орлеанку у радњи за хемијско чишћење,

Св. Фрању Асишког како продаје пиране, Киркине ћерке на мотоциклу и Едисона како тумара улицама у белим чарапама и окрвављеној кошуљи. Њујорк је и место где се песник једне кишне вечери први пут сусрео с Персијем Шелијем, читајући стихове из „једне отрцане, умрљане књиге” купљене тог дана у антикварници. Град којим песник пролази није кишом умивен, већ кишом замрљан, све на шта наилази је помало прљаво и похабано – половна књига Шелијеве поезије, као и кафе „с мртвим мувама минулог лета на столу”, где стари грбави морнар служи кафу „мрачну као Стикс” (2022: 87). Градске сцене се смењују с призорима из Шелијевих стихова, а прошлост о којој говори енглески романтичар, испуњена лудим краљевима на умору, вечним свемиром, блиставим световима и олујним пустињама, у оштром је контрасту са свакодневним, монотоним и сасвим приземним реалностима градског живота. Шелијева поезија је наговештавала долазак славних авети које ће устати из гробова да се освете за неправде претрпљене од великих владара. И песник се осећа као славна авет, али коју уместо херојског дела очекује вечера у кинеском ресторану. После читања Шелија, и обични призори на градским улицама делују другачије – сломљени кишобрани побацани по улицама налик су кинеским змајевима, човек изударан у тучи, ослоњен на бандеру наликује распетом мученику, а лепо одевеном али босоногом незнанцу у полумрачној улици очи сијају „као у мајстора мачеваоца / после смртног ударца” (2022: 88). Овако онеобичена свакодневица открива сву чудовишност града, који својом способношћу да изненади постаје узвишенији од прошлости опеване код Шелија. Сјају поезије супротстављена су светла аптека и берберница, под којима песник чита књигу „у страху од своје мале собе без прозора” (2022: 89). Улице града са свим својим непредвидљивостима и непријатностима драже су од хладне собе налик гробници у коју ће се песник увече вратити након целодневних одисеја.

Симићев град је фантастични град, сновиђење кроз које се песник креће као месечар. У њујоршком кварту злокобног имена „Кухиња пакла” просјак свира Неронову виолину, док фризерка (само)прозвана Клеопатром и опремљена маказама представља реалну претњу за песникове уши и нос (2022: 93). У градским призорима из песме „Рај” неочекивана појава наог пара песника асоцира на сфинге, загонетна полуживотињска, полуљудска бића из старог мита. Митологија је жива на улицама Симићевих градова, а исто је и с ликовима из старовековне историје које песник свакодневно препознаје у лицима људи које среће. Двоструко је значење оваквих препознавања. С једне стране, она свакодневици дају узвишени значај историјске или митолошке приповести; с друге, поистовећивањем с ликовима из историје, митологије или књижевности (што се све заједно може узети за фикцију) странци које песник среће постају познатији и ближи, а самим тим интеракција с њима је пријатнија. Ако му и повреди ухо, бар зна да га је повредила Клеопатра, а не тек нека непозната немарна жена.

Песниково предавање граду је потпуно и безусловно, као у песми „Годишњица” (“Anniversary”), којом затвара збирку о шетању црне мачке:

*Хогаћу улицама данас цео дан
Зашворених очију.*

Нећу њонети бели шћай ни њса.
 Нећу носићи њѡзорење о смаку свећа.
 Нећу вараћи, нећу вирићи.

(Simić, 1996: 82)

Симић доноси слику града као великог вашара, чији би призори мање искусног шетача навели да помисли на дочек Нове године или Ноћ вештица. Жене у протестном маршу дуж авеније, људи са смешним шеширима, гориле усред гомиле. Ипак, у питању је обичан дан у метрополи, у којој ће се песник у пролазу очешати о „хиљаде самоћа”, док ће се деца губити, а убице са својим драганама провлачити кроз масу. „Линије на твојој шаци проричу будућност; / Болна стопала знају прошлост” (Simić, 1996: 82), ону прошлост у којој је песниково „ја” играло разне улоге – као продавац тропских риба, молер у погребном предузећу и вратар у порно-клубу. Песму завршава на врху грађевине, на педесетом спрату, одакле посматра њујоршке знаменитости, Бруклински мост и Бауери, али не из неке супериорне позиције десертоовског соларног ока. Песников положај је и даље нестабилан и он чека непознату жену да га спасе. Човек се у поезији Чарлса Симића никада не осећа сасвим безбедно у граду. Но у томе су и драж, узбуђење, неизвесност, опасност и оно карневалско и фантастично што монотону свакодневицу чини магичном.

ИЗВОРИ:

- Бодлер, Ш. (2013). *Сликар модерној живоји*. (Б. С. Остојић, прев.). Београд: Службени гласник.
- Brand, D. (2010). *The Spectator and the City in Nineteenth-Century American Literature*. Cambridge: Cambridge UP.
- Ро, Е. А. (2010). *Їовек гомиле*. (V. Stojić, prev.). *Sabrane priče*. Beograd: Tanesi, 339–347.
- Симић, Ч. (1994). *Хошел Несаница*. (В. Пиштало, прев.) Вршац: КОВ.
- Симић, Ч. (1995). *Незајослени виговњак: есеји и сећања*. (В. Рогановић, прев.). Вршац: КОВ, Панчево: Ментор.
- Simić, C. (1996). *Walking the Black Cat*. San Diego, New York, London: Harcourt Brace & Company.
- Simić, Č. (1999). *Fabrika siročadi: eseji i sećanja*. (V. Roganović i D. Roganović, prev.). Beograd: Paideia.
- Simić, Č. (2022). *Izabrane pesme: 1962–2022*. Beograd: Arhipelag.
- Vitman, V. (2008). *Izabrana poezija*. (D. Purešić, prev.). Beograd: Plato.
- Vulf, V. (2011). *Pohodeći ulice: avantura u Londonu*. (B. Aćamović, prev.). *Polja: časopis za književnost i teoriju*, br. 471, 155–162.
- Wordsworth, W. (2013). *Preface. Wordsworth and Coleridge. Lyrical Ballads 1798 and 1802*. Oxford: Oxford UP, 95–115.